

prejšnjih svojih političnih pregledov sem že poudaril, da obstoj tretjega, vzhodnega činitelja dandanašnji dan omogoča dokaj daljnosežne relativne izjeme v klasičnem zakonu o širjenju imperialističnega konflikta. Prav sosesčini tega činitelja se mora Balkan zlasti zahvaliti, da se je vse do poslednjih tednov izognil vojni in okupacijskim dejanjem.

Če pa si z druge strani Balkan na temelju take svoje sosesčine doslej ni znal hkrati zjamčiti trdnejše in trajnejše neodvisne nevtralnosti, je to predvsem — njegova krivda, to se pravi posledica potenčnih odnosov na njegovem notranjem bojišču. Vprašanje, kako in kam bo krenil Balkan, kakšno usodo bo doživel in preživel, se je namreč odločalo in se še odloča kljub mogočnim zunanjim vplivom — v zadnji instanci na notranjih frontah samih balkanskih držav.

Nikakor ni slučaj, če so notranje fronte vsaj dvakrat spremenile svoje pozicije. Smer je pač vselej določal jasno izražen socialni interes. Ko je Berlin na zunanjepolitičnem poprišču za neki čas sklonil svojo razredno bojno zastavo, so balkanski krogi, ki jim je bil zastavonoša potreben, uprli svoje poglede v London in Pariz. Ko je po zlomu francoskega imperializma relativno opešala tudi britanska avantgardistična razredna delavnost, se je velik del istih balkanskih krogov spreobrnil in se znova okrenil v Berlin ter Rim. Drugi — predvsem grški in turški — so ostali, zanašajoč se na bližino britanskega orožja, na angleških postojankah.

Skupno je bilo vsem tem krogom v vsakem položaju in ob vsaki njegovi spremembi — odklanjanje tretjega činitelja.

Prav tako odklanjanje pa je tudi temeljni vzrok, zakaj se je v sedanji vojni fazi, ko sta oba tabora ob aktualnem strateško-taktičnem položaju nujno zamenjala na jugovzhodu svoji vlogi glede ofenzive in defenzive — balkansko „zatišje“ sprevrglo v grozečo atmosfero.

Izhod iz te atmosfere?

Če hoče oni del Balkana, ki je doslej še ohranil mir in neodvisnost, prebresti kritično, vendar pa ne brezupno situacijo, ima na razpolago samo eno pot: ob obrambi neodvisnosti narodov se mora izključno nasloniti na tretjega činitelja; taka oslonitev pa bo postala dejstvo šele tedaj, če jo bodo izvedli ljudski elementi.

Povsem krivo bi bilo mišljenje, da se je tretji činitelj dezinteresiral glede Balkana. Popolnoma točno je, da ne bo branil pod nobenim pogojem kakega imperializma. Branil pa bo svoje življenjske interese, ki so hkrati bistveno različni od življenjskih interesov drugih velesil.

Likovna umetnost

DVE JESENSKI RAZSTAVI

Ko narava kaže svojo poslednjo barvno prelest, se v Ljubljani odpro vrata Jakopičevega paviljona in poslej se vrste likovne razstave vse do poletnih počitnic. Letos je bil začetek precej kasen, kajti običajna večja prireditev je bila na velesejmu, toda ne v rokah umetnikov samih. Prva razstava v paviljonu je prinesla dela doslej doma manj znanega slikarja, Goričana Rika Debenjaka, čigar ilustracije smo poznali iz nekaterih slovenskih leposlovnih del. Pričakovali bi, da bo njegova razstava prinesla nove grafične vrednote, pokazala nam je pa veliko zbirko slikarskih del prav resnega stremjenja.

Debenjakova zbirka je obsegala poleg grafičnih del v raznih tehnikah mnogoštevilne oljne slike krajin, tihožitij, portretov in kompozicij. Za slikarja, ki je še mlad, je tak delovni obseg že sam po sebi nenavaden. Debenjak pa vsako teh področij obdeluje

povrh še z enako resnostjo. Podlaga njegovega dela, ki ga je mogoče deliti v časovno omejen razvoj, je posebno v zadnjem času študij, naj si bo po narodi ali po starih mojstrih. Debenjak se je šolal v Beogradu in kasneje v Parizu, kamor je prišel že kot zrel umetniški kandidat. Njegovi akvareli in grafične študije govore o dosti lahkotnem produciranju brez posebno visoko zastavljene naloge, so zanimive in tehnično brez težkoč izvršene, toda v celotnem delu so manj pomembne, kakor pa oljne slike. Če se v najprej imenovanih delih Debenjak včasih le za las izogne prenavadnemu pojmovanju, je njegovo slikarsko delo prežeto z drugačno voljo. Vsako delo je več ali manj zastavljena umetniška in slikarska naloga, v kateri rastejo lastne zahteve do pomembne višine. Beograjska šola je kriva dokaj brezpomembnega krajinskega akvarela, tako da za resno delo njene podlage niso zadostovale. Debenjak je na Francoskem prišel v pravo umetnostno deželo in se poglobil v ustvarjanje sodobnih, polpreteklih in starejših umetnikov, se podal čaru njihovega izraza in jim sledil do sleherne tehnične poteze. Vidimo v nekaterih delih žejo po umetnostni izobrazbi, ki rodi vesten študij in tudi uspeh. Med krajinami so nekatere zasnovane v duhu predhodnika impresionistov G. Michela, nekatere v duhu modernejših slikarjev, pri tem pa je Debenjak skušal doseči lasten izraz ter z neobičajno marljivostjo delal na svoji umetniški njivi. Umetniško dober uspeh je dosegel v Notre Dame, posebej pa je treba omeniti njegovo umetniško iznajdljivost pri suhoparnih motivih iz banaške ravnine.

Po tej vsestranski pripravi se je Debenjak lotil naloge, katera ga je najbolj privlačila, in to je velika kompozicija. Tu se je naslonil na stare mojstre in z mnogoterimi študijami je uspel, da ustvari celoto v klasičnem smislu, po kateri se Debenjak tako zelo loči od svojih umetniških tovarišev. Ta proces je komaj v začetku in zato je v takih delih umetnikova osebnost stopila v ozadje, ker se je popolnoma vdala nalogi. Posebno pri Goriški Madoni, pri kateri so mnogi s pretiranim priznanjem občudovali tehnično znanje, je umetniški eklekticizem preočiten, da bi moglo delo veljati za razvojni vrhunec mladega umetnika. Vseeno je kot stopnja v tem očitnem razvoju vsega priznanja vredna in nalaga svojemu avtorju za bodočnost zelo resno merilo. Debenjakovo slikarsko delo je elementarno koloristično ter se tudi po tej strani odlikuje pred suhoparnim posnemanjem vzorcev.

Drugo razstavo v paviljonu je priredil klub neodvisnih kmalu po svoji razstavi v Zagrebu. Po večini je bil menda razstavni material isti, kajti klub je svoj zagrebški katalog uporabil z majhnimi spremembami tudi za ljubljansko razstavo, ki pa ni bila tako skrbno prirejena, kakor prejšnja. Klub, ki družijo še vedno iste člane, je to pot pokazal dela brez večjega razvojnega in osebnega napredka; videti je, da so bili naši vtisi na lanski razstavi pravilni, da se v klubu oblikuje nekaj umetniških osebnosti, drugi člani pa manj opravičujejo programatično ekskluzivnost svojega združenja.

Nov razstavljaec je to pot med „Neodvisnimi“ Franc Pavlovec, dobro znani slikar in veliki koloristični talent poimpresionizma. Njegovo delo je v teku let dozorelo ne le do barvne in kompozicijske sigurnosti, kakršno more dati vroča umetniška notranjost, ampak tudi do neke virtuoznosti, s katero si umetnik včasih pomaga preko krize. Na razstavi so nekatere dela brezdvomni sadovi intuitivnih trenutkov, tako so polna nepričakovanih rešitev in resnične čustvene globine. Z njimi se je Pavlovec povzpел do svojstvene umetniške note v lastnem razvoju, prav tako pa v Klubu, kjer prednjači s svojim pristnim temperamentom in simpatično, skoraj bohémsko, odkritosrčnostjo, kadar slika otroke. To, kar F. Pavlovec razstavlja, je v bistvu artistično pojmovano, toda ne programatično. Do svojih rezultatov je prišel Pavlovec po lastni poti brez sistematičnega šolanja in se je ponekod srečal s sorodnimi težnjami visoko cenjenih tujih umetnikov.

Ostali razstavljalci so več ali manj programatično vezani, tako da je treba njihovo umetnostno osebnost šele izluščiti. S. Kregar je ostal zvest svoji najnovejši realistični orientaciji ter je brez dvoma močno napredoval tudi pri očiščenju izraznih sredstev. Toda pri zatišjih se mu je zopet dogodila nekontrolirana barvna plitkost, katero je v ženskem portretu, sočno pojmovanem in efektno naslikanem, srečno izbrisal. Ta slikar je ves v toku povojnih struj in išče svojo pot v labirintu predstav, do katere pa ima si-guren kompas le v lastni naravi. Zato jo kaže prej temperamentno razviti, kot pa ukle-pati v rafinirano stilizacijo. Drugi figuralist v klubu je M. Sedej, čigar nova kolekcija kaže prej na razvojno pavzo in življenjsko nevklučenost, kot pa na usmerjeno ustvar-janje in zorenje. Morda so prav mnogotere študije krive, da je Sedej to pot pokazal manj zanimivih stvaritev. Med običajnimi artističnimi motivi visi tudi ženski portret, ki je značilno zatekanje k realizmu oblike in barve, v celoti močno posrečen. V obliki je celo malo staromoden, le v posameznostih se pozna Sedejeva življenjska improvizir-anost zadnjih let. F. Mihelič je razstavil nekaj obmorskih vedut, izvršenih v gouache, ki pa ne pomenijo napredka v seriji onih globoko občutenih drevesnih krajin, katere smo videli na lanski razstavi. Zoran Didek s širokimi barvnimi ploskvami skuša tehnično disciplinirati svoj koloristični temperament, toda cvetlice njegovega tihožitja kažejo na rafiniranost francoskega izvora. Talent Nikolaja Omerse je slej ko prej viden, le napre-dek je manj zaznaven. Še vedno neustaljen je Marij Pregelj, čigar lestvica slikarskih ob-čutkov je premnogoštevilna, da bi mogla izpričati umetniško osebnost. Evgen Sajovic pa je razstavil dobra grafična dela, s katerimi prednjači svojim barvno nedognanim kraji-nam. Pa tudi ostali slikarji so odlično zastopani v grafičnem kabinetu.

Odlika kluba so njegovi kiparji. Razstavili so Zdenko Kalin, Nikolaj Pirnat in Karol Putrich nekaj portretov, pa tudi večje figuralne študije. Pri njih, ki so vsak zase že močno izdelane osebnosti, je mogoče ugotoviti precejšno uravnovešenost, katere po-slednji vzrok bo morda resno delo z materialom. Kiparji so v splošnem realnejši, tudi kar se tiče zastavljenih nalog. Gotovo se še vsakogar drži nekaj šole, toda vsak jo na svoj način skuša požlahtniti in uporabiti za lastne umetniške namene. Na tej poti je najbolj napredoval Zdenko Kalin, čigar delo izdaja med to trojico največjo izobliko-vanost.

Klub neodvisnih je z deli posameznih svojih članov dosegel prav spodobne rezul-tate, ki pomenijo v naši današnji umetnosti relativni vrhunec. Kako pa je umetnost zve-zana z našim življenjem in koliko je zrcalo sodobnih človeških teženj, je vprašanje, na katero ni mogoče odgovoriti v recenziji o tako efemerni prireditvi, kot je majhna klub-ska razstava.

F. Mesesnel.

FRANCÈ STELÈ: UMETNOST V PRIMORJU. Pri Akademski založbi Pogledi 2/3. 1940.

Nova knjižna izdaja Pogledov je izvrstna misel in že dolgo občutena potreba po urejeni in lahko pristopni vrsti zaključenih monografij. Vsem panogam kulturnega živ-ljenja in znanstvenim vedam se odpirajo nove možnosti publicitete, nova praktična pota prodiranja v krog domače ljudske prosvete. V neurejenih knjižnih razmerah lahko po-meni pojav tu zamišljene serije dobrih poučnih razprav pričetek potrebnega čiščenja in zdravljenja, predvsem pa nujno od pomoč in razbremenitev naše strokovne in splošno revijalne publicistike. Govora je bilo dovolj o teh stvareh in zato bi naj poklicani ljudje podpirali in razvijali prve realizirane pričetke oblikovanja novega slovenskega knjiž-nega tipa.

V drugi knjigi (snopiča 2 in 3) obravnava Francè Stelè „Umetnost v Primorju“ na 32 straneh in ob 25 slikah, ki so na posebnem papirju dodane ob koncu teksta. Del

slovenskega ozemlja je tu opisan po načinu, kakršen v resnici ustreza svojstvu predložene naloge: v kratkem, preglednem in dovolj razumljivem obrisu prikazati jedro umetnostnega ustvarjanja, ki ga vsebuje sintetično gledana zgodovinska in kulturnogeografska enota slovenskih primorskih dežel. Takí splošni pregledi predpostavljajo predhodno analitično poznavanje podrobnega gradiva odnosno njegovih glavnih spomeniških predstavnikov, na drugi strani pa tudi ugotovitev adekvatnega kriterija in iz tega izviraajočo razporedbo občeveljavnih načel celokupnega narodovega kulturnega razvoja. Stelè se omejuje le na bistvene elemente, ki oblikujejo značaj primorskega kulturnega ozemlja in njegovo umetnostno življenje. Tu ugotavlja troje kulturnih pasov, ki se medsebojno ločijo po svojih posreovalnih funkcijah na prehodu Srednje Evrope in Italije, to je po obsegu vpliva severnega (alpskega) ali južnega (beneškogornjeitalijanskega) območja. Podlaga in izhodišče razvoja so kamenita kraška tla, v katerih so pogojene in določene kubične, tektonske in kiparske oblike kot najizrazitejša posebnost primorske umetnosti. Kako delujejo te avtohtone sile v zvezi z neposredno bližino antične tradicije, Ravene, Ogleja in Benetk na eni strani, na drugi pa spričo zemljepisne in narodnostne povezanosti s slovenskim alpskim zaledjem, to opisujejo posamezna poglavja s samostojnih in le po značaju snovi danih vidikov. V tem pogledu je Stelètova rezumarična študija ne le izredno zanimiv, temveč kar najbolj izčrpen prikaz tipične svojstvenosti in samoraslosti vkoreninjene umetniške sile, ki je ustvarjala na kraškem in obmorskem predelu Slovenije. Monumentalno tektoniko kamenitega gradiva in plastično skulpturni genij „prasile“ odkrivajo tile strogo in organsko klesani odstavki: „Uvod“, „Umetnostno zemljepisni okvir“, „Splošna označba spomeniške posesti Primorja“, „Značaj zemlje in umetnost Primorja“, „Zgodovina in politične usode dežele in nje umetnost“, „Umetnostni okvir Primorja“, „Zaključek“. Knjiga bo vzbudila vsestransko pozornost in upravičeno zanimanje vseh, ki razmišljajo o pogojih in oblikah slovenskega kulturnega edinstva, četudi ne bi čutili nobenega neposrednega odnosa do likovnoumetnostne stvarine. Lična oprema in lep tisk bosta nedvomno pripomogla k priljubljenosti Pogledov iz Akademске založbe. Tiska jih Tiskarna Veit in drug na Viru pri Domžalah. *F. Sijanec.*

Kronika

MAHNIČ REDIVIVUS

Kronist slovenskega življenja v l. 1940. ne more iti molče mimo novega mesečnika, ki je začel izhajati letos v aprilu in ki mu doslej slovenska javnost gotovo ni posvetila toliko pozornosti, kolikor je zasluži. Mesečnik se imenuje „Revija Katoliške akcije“ in je glasilo nove vodilne smeri v slovenskem katolicizmu. Pet doslej izišlih zvezkov „Revije KA“ nas seznanja z bistvom nove smeri, z bistvom novega mahničevskega katoliškega „preporoda“.

V uvodni programatski poslanici beremo, da hoče „Revija KA“ reševati nove probleme „v luči večnostnih katoliških načel“, čistiti zlasti na „obširnem polju, kjer so sodobne zmote zabrisale jasnost načel in omajale voljo katoličanov“, in pobijati „Bogu in Cerkvi sovražne sile... bodisi v umetnosti, zlasti v literaturi, bodisi v tisku, bodisi v gospodarstvu ali v znanosti ali sploh v kulturnih področjih“, vse v misli na bodočnost našega naroda, da bi „ostal oziroma zopet postal katoliški“ (vse na str. 2). Isti prvi zvezek priobčuje članek M. Škrbca o „Borbenosti v krščanstvu“, kjer pisec ugotavlja, da „se je v dobi liberalizma in pomehkuženega krščanstva zelo pozabilo na to, da je Kristusova Cerkev vojskujoča se Cerkev“, in obtožuje krščanske socialiste, da so „nekako